

DE BONGARD

TIJDSCHRIFT VAN HEEMKUNDEVERENIGING
DE BONGARD
SIMPELVELD - BOCHOLTZ

JAARGANG 13

NUMMER 2

JUNI 2001

COLOFON

Medewerkers:

M.G.H. Vliex-Hensgens
M.J. Horbach
mr. L..J.M.L. Kohl
J.P. Janssen
P.H.J. Janssen
F.van der Smissen
W.A.A.F. Strolenberg

Eindredactie en vormgeving:

P.H.J. Janssen

Correspondentie-adres:

Mevr. M. Vliex-Hensgens
Stationstraat 3d
6369 VG Simpelveld
Tel.: 045 - 544 10 74

ISSN 1383 - 9896

INHOUD

Inhoudsopgave.	26
Het bakhuis op de boerderij "De Viermorgen".	27
De oude foto.	35
Mit miech gaat 't got!!!	37
Pastoor Arnold Dydden, de "Memorie- boeken en zijn afbeeldingen van Simpel- veld en Bocholtz.	38
Programma 2 ^e halfjaar 2001	50
Zoekplaatje	51

De verantwoordelijkheid voor de inhoud van het artikel ligt bij de auteur.

Niets uit deze uitgave mag worden vervoelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de redactie.

Dit tijdschrift verschijnt vier maal per jaar en is gratis voor leden van "De BONGARD".
Kosten lidmaatschap f 27,50 (€ 11,34) per jaar.

Aanmeldingen: Secretariaat "De BONGARD",
Wilhelminastraat 29, 6351 GN Bocholtz. Tel.: 045 - 544 11 17.

HET BAKHUIS OP DE BOERDERIJ "DE VIERMORGEN"

door R. Scholl

Bij het nakijken van oude kadasterkaarten is het mij opgevallen dat veel boerderijen voorzien waren van bakhuizen. Iets wat ik al eerder had kunnen bedenken, want mijn bejaarde schoonmoeder kon heel wat plekken op ons gehucht aanwijzen waar ooit een bakhuis heeft gestaan.

Zelf brood en vlaaien bakken was iedere keer toch weer een hele klus, en daar de inkomsten de laatste eeuw zijn gestegen was het eenvoudiger het brood en gebak bij de bakker te bestellen.

Er zijn al heel wat Limburgse bakhuizen gesloopt.

Ovens die dicht bij het woongedeelte lagen zullen uit plaatsgebrek wel het eerst zijn opgeruimd.

Bakovens die de tand des tijds niet hebben doorstaan waren de volgende slachtoffers.

Alleen de ovens die in een vergeten hoek stonden of die dankzij een afgelegen ligging en een wat grotere (lees nuttige) voorbouw hadden, hebben het overleefd.

Zo ook een prachtig nog geheel intact bakhuis in de huiswei achter de boerderij met de naam "de Viermorgen" in "der Brôch" te Bocholtz.

Door de wissel van eigenaar heb ik de mogelijkheid gehad deze bakoven met zijn vakwerk ombouw en voorbouw eens goed te bekijken.

Ik neem aan dat bakhuizen als dit type al meermaals zijn omschreven in de vakbladen. Maar deze gedachte weerhield mij niet om potlood, papier en meetlint ter hand te nemen en deze parel van het Limburgs Landschap in te meten en op papier vast te leggen.

Bij het inmeten vielen steeds weer details op die mij, bij mijn eerste en ook tweede bezoek nog niet waren opgevallen.

Meerdere keren ben ik terug gegaan om aanvullende gegevens op te meten of om nog eens te kijken hoe het nu ook alweer in elkaar zat.

Maar het is toch nog redelijk gelukt, het moet nu mogelijk zijn voor iemand die

genoeg plaats, tijd en materiaal heeft zelf aan de slag te gaan en een authentieke 200 jaar oud bakhuis met oven in zijn tuin of park neer te zetten.

Weer eens wat anders als een barbecue!!!!

Ik kan mij maar een vage voorstelling maken hoe het tijdens het bakken van de zo bekende Limburgse vlaaien aan toe ging.

Er zullen in Bocholtz en Simpelveld toch nog wel mensen zijn die zo'n bakproces één of meerdere keren hebben meegemaakt.

Mooi was het als deze ervaringen in "de Bongard" kwamen te staan en zo deze tekeningen nog meer tot leven brachten.

Hiernaast een impressie zoals ik het bakhuis heb aangetroffen. Het ligt ongeveer twintig meter van de boerderij verwijderd. De deuropening is op de boerderij gericht en de lengteas ligt evenwijdig aan de perceelgrens. Het dakvlak is in werkelijkheid nog ongeveer 3,5 meter naar achteren verlengd. (zie plattegrond)

Als ondersteuning zijn twee kolommen gemetseld waardoor er een overkapping met open zijde is ontstaan, een luifel dus. Deze luifel is er later aan toegevoegd.

Dit is goed te zien aan het gebruikte hout en de houtverbindingen.

Omdat ik mij geconcentreerd heb op de bakoven met zijn vakwerk omlijsting heb ik deze luifelo pde andere schetsen weggelaten.

Het bakhuis zoals ik het aantrof.....

Het vakwerk.

Als we het dak eraf halen en het vlechtwerk met de leem verwijderen, blijft het houten geraamte over. Er zijn een paar feiten waaruit ik de conclusie heb getrokken dat het stukje vakwerk wat voor de oven staat al eerder een andere bestemming heeft gehad.

Ten eerste zijn alle verbindingen in dit gedeelte gemerkt met ingekerfde romeinse cijfers. Een bewerking die ook te zien is bij een grote schuur in de buurt. Hiervan is bekend dat deze begin vorige eeuw is verplaatst.

Ten tweede is dit gedeelte smaller als de oven en wel 15 cm.

Ten derde, het gedeelte achter de schoorsteen dus het gedeelte boven de oven heeft niet die karakteristieke spanten als het voorste deel. Hiervoor is een simpelere oplossing gekozen die ook met minder bewerkelijke verbindingen in elkaar is gezet.

De oven.

Verwijderen we alle hout, dan blijft de oven over. Deze heeft een keldertje, uitgevoerd met een gewelfd plafond van Kunrader mergel.

De bodem bestaat, zover ik heb kunnen zien uit aangestampte leem.

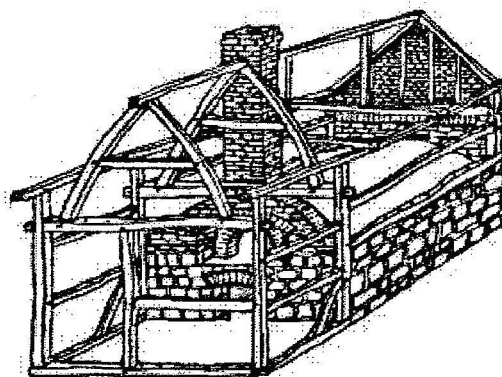
Afgezien van de functie als extra opbergruimte ben ik benieuwd of iemand mij nog een ander doel hiervoor kan aangeven.

Erboven is de oven, deze lijkt mij nog in een uitstekende staat want alle stenen zitten nog op hun plaats en zijn maar weinig aangetast. De vorm is ovaal, ik heb ook al eens een oven opgemeten die rechthoekig van vorm was en met afgeronde hoeken.

Welk model gebruikelijk was is mij niet bekend. Misschien lag die keuze eenvoudig bij de metselaar van dat moment.

Of de variaties zijn een gevolg van verbeteringen in de tijd.

Wel waren beide ovens maximaal 450 mm hoog (inwendig). Hierbij kan ik mij voorstellen dat het te bakken spul niet te ver van het hete plafond af mag staan. Dus niet te hoog maken.

Het houten geraamte van het bakhuis.

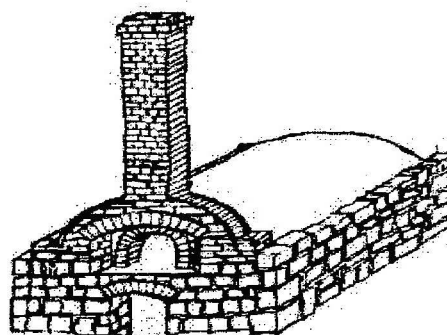
De voorkant van de oven.

Als we naar de voorkant van de oven kijken, zoals hieronder is afgebeeld, zien wij aan de onderkant de toegang naar het keldertje.

Met een doorgang van 730 x 630 mm en een afstapje van 800 mm lijkt het mij niet iets om dagelijks doorheen te kruipen.

Daarboven is de oven. De bodem hiervan ligt 930 mm boven de vloer van de ruimte waar we nu staan.

Eerst is er een kleine voorruimte met daarboven het schoorsteen kanaal. Of deze ruimte aan de voorkant afgesloten moest worden?

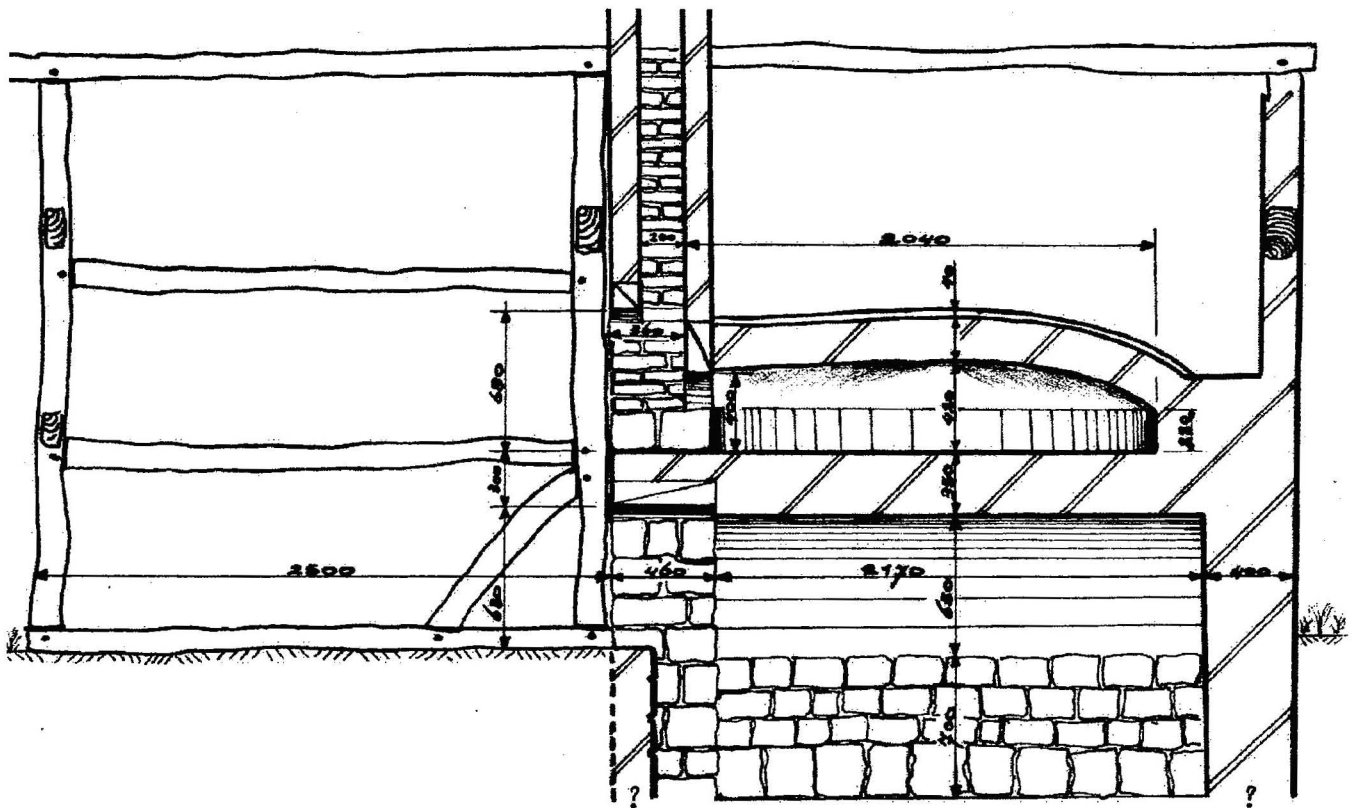

De oven

Ik weet het niet, nergens zijn aanwijzingen dat dit mogelijk was. Wel is er een stalen luik dat past in de kleinere opening, aan de achterzijde.

Doorsnede over de lengte-as.

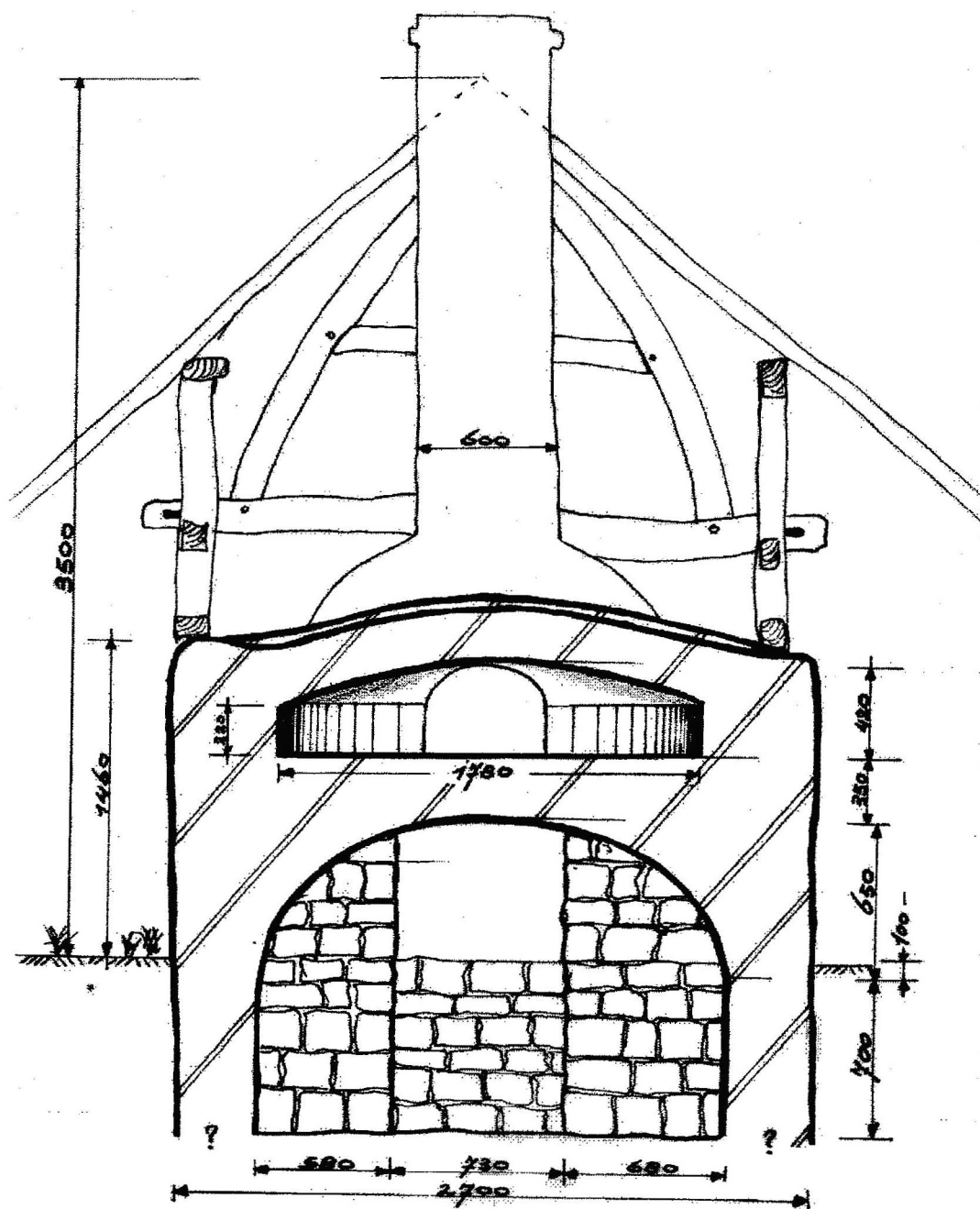
De oven is doormidden gesneden (het schuin gearceerde vlak) en het rechter deel is weggepakt. Dit is het midden van de oven, dus is hier de oven en de kelder het grootst.

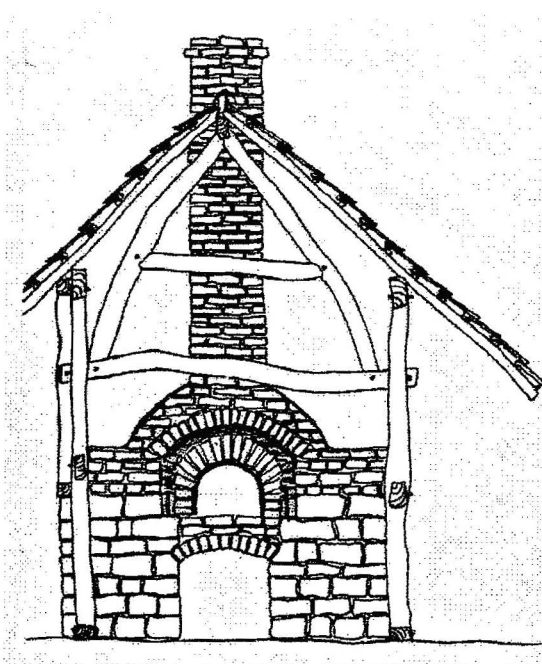

Doorsnede in dwarsrichting.

Het achterste gedeelte van de oven is er vanaf gesneden.

We kijken nu als het ware vanuit de oven, door het luik naar de voorruimte.

De voorkant van de oven

Hiermee kan de oven afgesloten worden zodat geen warmte tijdens het bakken verloren gaat.

Net als in de eerder genoemde bakoven zijn de rollagen ondersteund door een stalen band. Hoogstwaarschijnlijk zijn deze gemaakt van een stalen band van een karrenwiel.

De kelder en oven ingang zitten ongeveer in het midden van de bakoven.

De schoorsteen staat midden boven de oven ingang, waardoor hij dwars door de nokbalk heengaat. Deze is hier dan ook onderbroken. De zijwanden en het tongewelf zijn met Kunrader mergelblokken gemetseld.

De bodem, het dek van de oven en de schoorsteen zijn in baksteen (veldbrand) uitgevoerd. Het onderste gedeelte van de schoorsteen was ooit met leem gestuukt maar hiervan was het merendeel verdwenen. De leemlaag bovenop de oven is wel nog geheel intact.

Vakwerk en vlechtwerk.

Het vakwerk is in een redelijke staat. Aan de onderkant heeft optrekkend vocht enkele balken aangetast. En in het onderste vak van de voorgevel heeft opspattend regenwater een gedeelte van de leemlaag opgelost.

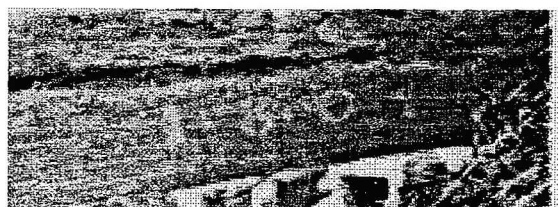
De witte afwerklaag is alleen bij de voorgevel toegepast. De lemen zijgevels die geen toplaag hebben zijn door de brede uitstekende dakranden goed beschermd tegen de regen.

De achtergevel.

De achterzijde van de oven is met een 100 mm dik muurtje tot aan de nok dicht gemetseld. Ook hier is geen compleet origineel spant toegepast zoals in de voorbouw.

Datering!

Wat hier opvalt is het jaartal 1801 dat in de zwaardere koppelbalk is uitgekapt.

Misschien is dit de koppelbalk van een spant dat voorheen als eerste van drie spanten samen met de twee voorste spanten een geheel vormde.

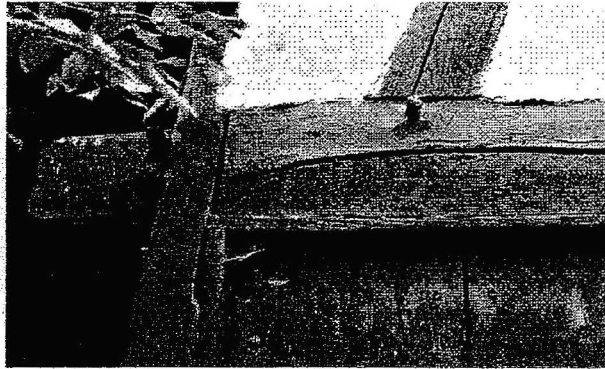
Waarbij het jaartal 1801 goed zichtbaar op de voorgevel prijkte.

Epiloog.

Hier staat een staaltje van tweehonderd jaar oude bouwtechniek, dat waarschijnlijk nog steeds zal functioneren.

De nieuwe eigenaren wisten het gebouwtje te waarderen en gaven te kennen het kleinood te willen opknappen. En - wie weet! - misschien wordt er nog eens brood in gebakken.

Mocht u nog op- of aanmerkingen, aanvullingen of literatuur over dit onderwerp hebben dan houd ik mij ten zeerste aanbevolen.

*Detail van de houtconstructie boven de toegangsdeur
Let op de ingekerfde merktekens.*

De voorkant van de oven met onder de toegang tot het keldertje.

DE OUDE FOTO

door H. Van Wersch

Op deze foto staan de volgende personen: (van links naar rechts en van boven naar beneden)

1° rij:

Pelzer Den, Knops Winand, Lennartz Wiel, Scheepers Wiel, Rhoen Dominicus, Bindels, Horbach Daniel, Scheepers Johan, Abrahams Wiel.

2° rij:

Schleijpen, Hupperets Willem, Merx Hub, Houben Jeuzef, Otten Sjang, Hendricks Willem, Merx Arnold, Pelzer Cornel, Rademakers Frits, Ubachs.

3° rij:

Frings, Bartholomé Sjang, Broekmans Great, Strolenberg Nerus, Schmitz J.W., dirigent Coenen Nic, Otten Harie, Heuschen Henri, Voncken Joep.

Bij deze foto kunnen we nog enkele kanttekeningen plaatsen:

- ▶ De foto is gemaakt voor het verenigingslokaal café Heuschen (nu "Zum Pony"). De straten waren toen nog niet geasfalteerd. Naast het café woonde slager Strolenberg - zie de vleeshaak aan de muur.
- ▶ Geen van de toenmalige leden droeg een bril. Vandaag meer dan 60 %.
- ▶ Op dit concours behaalde (koster-)dirigent-organist Coenen de directeursprijs en een 1° prijs.
- ▶ Vijf leden van het Bochtolzer kerkkoor ol.v. Winand Knops versterketen de gelederen van Harmonia - een soort burenhulp.
- ▶ Dhr. Bindels vierde in 1934 bij het 75-jarig bestaansfeest zijn gouden jubileum.
- ▶ Later repeteerde het koor in het Patronaat. In 1965 werd Hotel Maxime verenigingslokaal.

ALS U WILT
SPAREN,
INVESTEREN WIJ
GRAAG TIJD IN
'N GOED ADVIES.

Bij de Regio Bank kunt u al uw bankzaken regelen. Zoals bij alle banken. Toch zijn we net even anders: we nemen nog de tijd voor u. En voorzien u graag van een goed persoonlijk advies.

Dat geldt ook voor een spaarrekening. Als u wilt sparen, besparen wij u veel tijd en moeite.

Gewoon door samen de spaarvorm te zoeken die het beste bij u past. En die voor u het meest interessant is.

Wilt u meer weten, komt u dan gerust eens langs.

REGIO BANK
BANKIER DIE JE KENT

van der linden
verzekeringen en financiële diensten
patersplein 1 6351 aw bochoitz
telefoon (045) 568 81 00 fax (045) 568 81 01

MIT MIECH GEET 'T GOT!!!

't Is nuus an d'r hank, iech veul miech nog frisj,
iech bin zoeë gezònk wie inge visj.
Alling dunt miech dökker de heupe gèt pieng,
en dan loof iech wie inge robot-masjieng.
Mieng pòls is gèt sjwaach en gèt dun is mie blòd,
mèh vuur de res veul iech miech gòt.

De sjteunzoale in de sjòng die zunt òp moas,
angesj küet iech sjleët lofe uvver gen sjtroas.
Döks kan iech nate lank nit sjlòffe,
mèh dat kunt werm gòt... losse vier hoffè.
Mie geheuge weëd sjleëter - döks bromt miech d'r knutsj,
alling mieng vrauw vilt dat òp, die gouw auw blutsj.
Dink nit dat iech doa in de zörg uvver zit,
want vuur mienge leëftsiet bin iech nog fit.

Me zeëd, dat me d'r auwe daag,
als d'r "gode leëftsiet" besjrieve maag.
Mèh iech tswiefel doa toch aa benoa,
wen iech 't s'ovends noa ge-bed in goa.
Iech leën d'r huur-apparaat in 't sjaos en de tseng in ee glas,
éé oog op d'r dusj en 't hootse bee in de kas.
En vuurdat iech i-sjlof dink iech dan,
zit nog urge gèt, wat iech voetleëge kan.
Toch geet 't miech zoeë sleët nog nit,
iech bin vuur mienge leëftsiet nog tsemmelieg fit.

Giddere mörge sjtub iech mieng hiere get aaf,
bin vroeë mit d'r nuie daag en ròf "Alaaf".
Dan hoal iech de tsiedong en leës, vuurdat iech goa in 't bad,
de doeëdsberichte in mie blad.
Sjteet mienge naam doa dan nit bij,
ja,dan bin iech òch nog hei.
Iech ès miech ing bötterham - went d'r thieë is gezat
en doanoa goan iech in 't bad.
Iech geleuf, dat doa toch gèt heilzaams in zit,
want doanoa veul iech miech mònter en fit.

Wie iech jònk woar - woare mieng bakke roeëd,
mienge kòrper woar sjterk en mien gelenkigheid groeët.
Wie auwer iech woeëd - gòng dat alles gèt tseruk
en kroog iech ooch nog las van d'r ruk.
Noe, wie iech aod bin, han iech 't òp d'r oam
en loof iech döks mit 't hats in d'r boam.
Aaf-en-tsouw bin iech vroeë wen iech zit,
mèh vuur de rès veul iech miech nog fit.

Wat is van dat alles noe d'r moraal,
wat me kan lieëre oes dat verhaal.
Vuur gidderinge deë auwer weëde lachend drieëgt,
went inge angere diech "Wie geet 't" vrieëgt,
is 't besser tse zage, dat 't gòt mit diech geet,
in plaatsj van tse zage wie 't ècht mit diech sjteet.

PASTOOR ARNOLD DYDDEN, DE "MEMORIEBOEKEN" EN ZIJN AFBEELDINGEN VAN SIMPELVELD EN BOCHOLTZ

door Huub Franssen

Het was de verrassing van het jaar toen ik voor de eerste keer, ik meen in 1963, op het bisschoppelijk archief in Luik kwam om te zien of daar iets te vinden was dat voor mij van belang was. Ik wist intussen dat het oude archief van de abdij Beurepart zich in dat bisschoppelijk archief bevond, en ik keek mijn ogen uit in het oude, eerbiedwaardige gebouwencomplex, waar de vroegere pastoors van Simpelveld gevormd werden.

Het "Luikse" "Registerboek", eerste in een kleine reeks.

De archivaris, kanunnik E. Koninckx, een Vlaamse priester uit Belgisch Limburg, liet mij het Luikse exemplaar van Dyddens "memorieboek" zien, en we probeerden te achterhalen of het genoeg veldnamen bevatte om het voor mij belangrijk te maken.

Al bladerend toverde Koninckx de gekleurde kaart te voorschijn, die hij al eerder ontdekt had bij de voorbereiding van mijn bezoek. De term "memorieboek" ("waarin hij (= Dydden) de voornaamste documenten zijner parochie overschreef") werd door de latere rijksarchivaris Jos. Habets gebruikt (Habets 1871 p. 165). Dydden schrijft zelf in zijn eigen exemplaar op folio 2 boven de inhoudsopgave: "*Dyt ist die taeffel (inhoudsopgave) van dyse(n) register boeck*".

Het Luikse registerboek (toen onder inventarisnummer C V 8) is blijkens de titelpagina in 1597 door Dydden samengesteld (maar de laatste aantekening dateert van 1598) uit stukken die ook in het Simpelveldse, nu Maastrichtse registerboek voorkomen; het is niet altijd duidelijk waarom hij die stukken koos, soms kon hij er zeker van zijn dat ze al in de abdij voorhanden waren in het archief of in de een of andere codex. Dat geldt b.v. voor de tekst van de oorkonde uit 1203 waarin staat dat de parochie Simpelveld door de bisschop van Luik aan de abdij die later Beurepart genoemd wordt, geschonken wordt (folio 5).

Het Luikse boek, van papier in klein folio (ongeveer 30 cm. hoog), ingebonden in perkament, telt 60 genummerde folio's (120

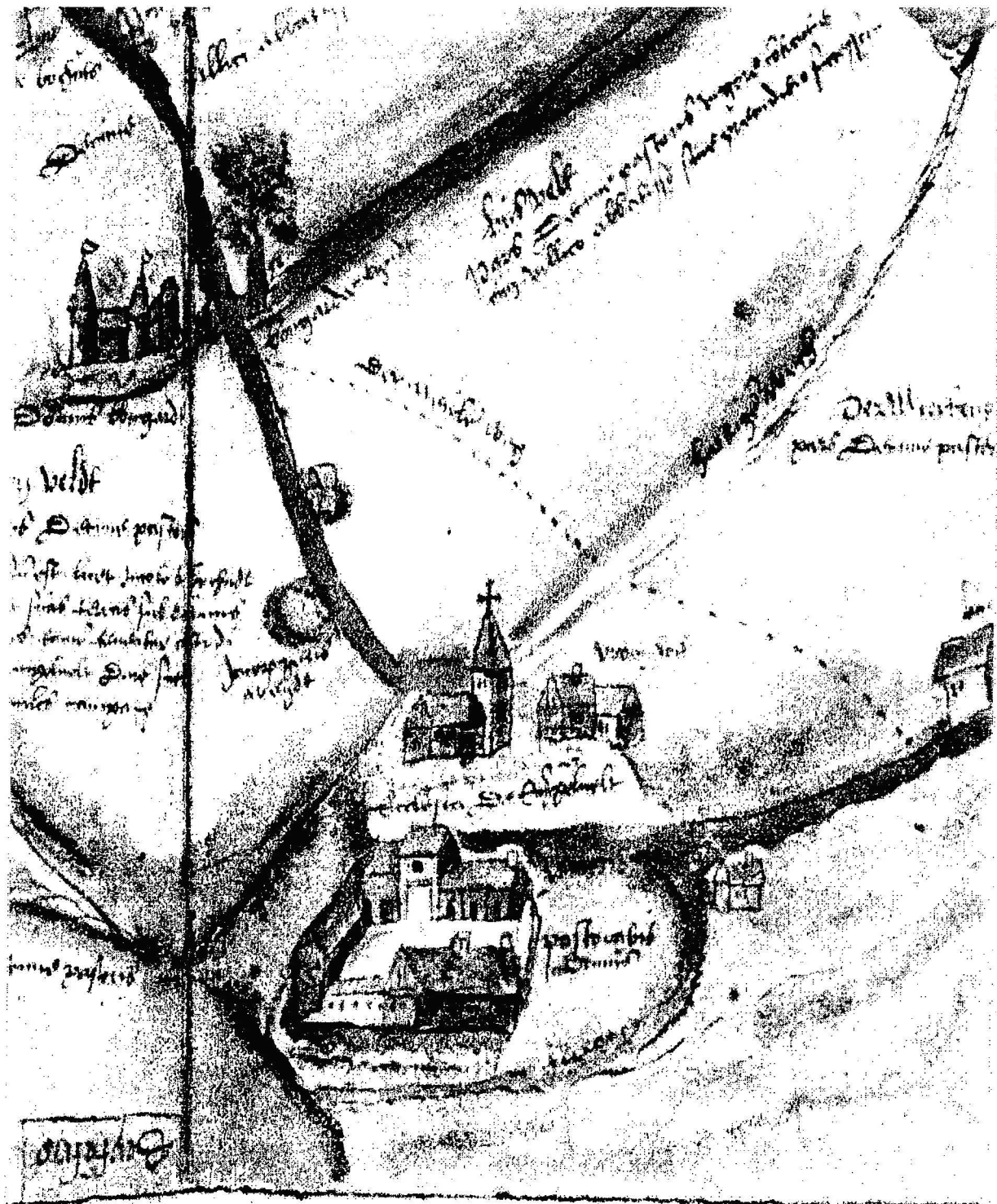
bladzijden), waarvan 58 verso en folio's 59 en 60 onbeschreven zijn. Het begint met een onbeschreven blad, er staat alleen de naam Simpelvelt op, daarna volgt op folio 1 het wapen van Dydden, op folio 2 de titel "*Liber monasterii bellireditus*" (boek van de abdij Beurepart) met aan de voet in rood: Anno 1597.

De gekleurde kaart is ingebonden na folio 24 en voor folio 25, de linkerhelft van de kaart is uitvouwbaar en liet los op de vouw. De kleuren (groen, blauw, rood, bruin) zijn opmerkelijk fris en helder. De hoogte van de tekening is 27.5 cm, de totale breedte is 56 cm, nl. driemaal 18.7 cm. Aanvankelijk wilde pastoor Dydden maar twee bladzijden gebruiken, want de vakjes met de aanduidingen "oost, zuid, west, noord" tekende hij binnen die twee pagina's.

De tekst die aan de kaart voorafgaat, folio's 22-24, is die van de visitatie der tienden door de rentmeesters der abdij Val-Benoît in mei 1528 (verkeerd voor: 1548, want Jonkvrouw Jeanne de Brusse of de Berlo, die in het verslag voorkomt, was abdis tussen 1533 en 1566) De tekst is afgedrukt in: Janssen de Limpens p.p. 425-427.

Erboven heeft Dydden geschreven: "*Deze copie is gecopieerd uit een oud geschrift waarvan ik het origineel vond in de abdij van Val-Benoît*". Ook Habets 1891 heeft de tekst op pp. 130-134. Habets houdt het jaar 1548 aan.

Na de kaart, folio's 25-26, volgen de akkoorden tussen pastoor Andries van Doenraedt en jonker Andrees van den Haeff in 1536, tussen pastoor Hendrich van Bollandt en jonker Baltus van den Haeff in 1558 en

Afb. 1

*Detail van de kaart uit het Luikse memorieboek. Iets vergroot.
De pastorie (beneden) meet op de Luikse kaart 3,5 bij 3 cm.*

tussen pastoor Arnoldt Dydden alias Offermans en jonker Baltus en na diens dood met zijn weduwe joutfrou Barbara Macereel in 1572, en pastoor Dydden en de ingezetenen in 1589.

De plaats van de kaart in het boek is logisch, want de kaart is een illustratie bij de genoemde teksten. Dydden heeft namelijk geen plattegrond van zijn parochie willen tekenen, om dat goed klaar te krijgen had hij de kennis van een landmeter moeten bezitten.

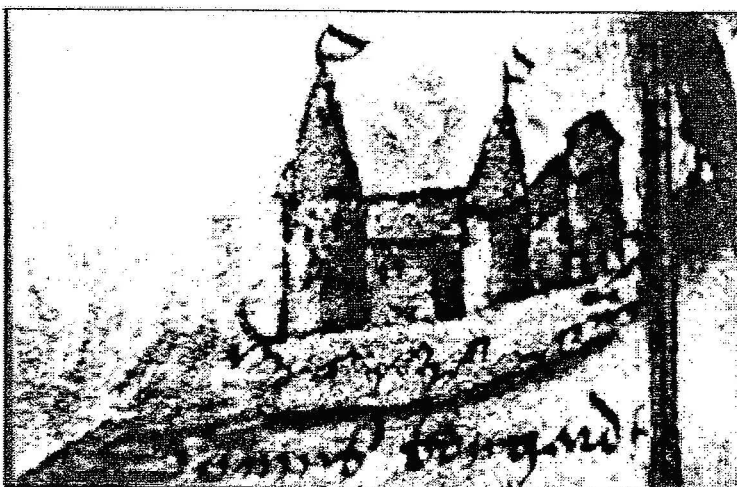
De kaart maakt overigens niet de indruk door een beginneling te zijn gemaakt. Misschien heeft pastoor Dydden zich tijdens zijn opleiding in de abdij in de tekenkunst (en het maken van verf) bekwaamd. De vorming in de bibliotheek en op elk terrein dat iets met boeken te maken had, was bij de Norbertijnen of "Witheren" traditiegetrouw in uitstekende handen.

Opvallend is de gedetailleerdheid en de omvang van de pastorie, die als het ware in vogelvlucht getekend is. (afb. 1)

Op de zwart-wit tekening is dat ook zo, met afwijkingen als het om schoorstenen, vensters en deuren of poorten gaat. De bebouwing van het perceel heeft veel weg van de tegenwoordige. De grootte van de pastorie in vergelijking met de kerk en de vroenhof klopt wel (zie De Bongard, 10, 1998, 2, p. 44).

"Naar het leven getekend" lijken de pastorie en ook kasteel De Bongard: het kasteel zie je van het noorden uit, met rechts de behouden en links de verdwenen toren en uiterst rechts de voorkant met de ingangspartij en daarin een hoge, ronde poort. Op de links verminkte tekening is de poort niet rond maar rechthoekig en is een brug te zien. Bovendien zijn er veel meer ramen. Van andere vleugels of torens is niets te bespeuren. (Afb. 2)

Er zijn vier kerken afgebeeld. Opvallend is de spitsloze westbouw van de abdij Kloosterrade (Rolduc) met ernaast een lage aanbouw. De drie andere kerken lijken op elkaar: een schip zonder zijbeuken en dwarspand, een toren aan de westkant. In Kerkrade lijkt

*Afb. 2 De Bongard.
Vergroot uit de Luikse tekening.*

hij aan de noordkant van het schip geplaatst en op de tekening verhuist hij naar links. De torens van de kerken van Simpelveld en Bocholtz heeft Dydden op de tekening ook links geplaatst. Er is geen kerk met een koor. (Afb. 3)

Kerkrade krijgt in de achterkant een klein raam boven, en daaronder een groter dat rond lijkt, in Simpelveld zijn dat twee raampjes met een groter eronder en in de top verticale strepen die lijken op de strepen in de zijkant van de vroenhof. Wordt hier houtwerk bedoeld of vakwerkbouw? Of is het een onhandige poging om iets van een hoekig koor aan te duiden?

Er zijn in Simpelveld geen sporen te zien van de brandstichtingen die pastoor Dydden op 17 mei 1584 (kerk) en in 1596 (toren) vermeldt.

De hoeven zijn eenvormig getekend, soms als een enkel huis, meestal met een bedrijfsgebouw ernaast of haaksvormig erop. Vaak is in verticale, horizontale of diagonale lijnen de aanduiding van vakwerkbouw te zien. Sommige hoeven zijn gestoffeerd met een boom (Vlengendaal, Imstenrade), of met een weiland, de hoeswei (Souret). Overal zijn ramen, deuren en poorten te zien.

De Waalbroek lijkt een blinde benedenverdieping te hebben, met ramen hoog in de gevel, de Vreenhof of Vrijenhof heeft ramen boven de deur of poort.

*Afb. 3
Kerkrade, Kloosterrade, 's Hertogenrade en de
Mijlboom vergroot uit de luikse kaart.
Verklaring op de kaart: Kerckraedt, Kloester-
raedt, Raedt, Mijlboem. Dit fragment staat op
de kaart uiterst links bovenaan.*

Perspectief is er eigenlijk niet. Vanuit Simpelveld en zijn woonhuis daar ziet de pastoor alles verderop kleiner. Alleen in de tekening van de pastorie is in de lijnen van het dak en het gebouw links een vermoeden van vluchtlijnen naar de horizon die iets van perspectief zouden kunnen opleveren. (afb.4)

Dydden heeft in de kaart de tocht van de visiteerders van 1548 willen verduidelijken en de verdeling van de tienden toevallend aan de pastoor en aan de pachter van de tienden van de abdij Val-Benoît aanschouwelijk willen voorstellen.

Het gezelschap (notaris Hendrik Peelmans, de Luikse rentmeesters, pachter Van den Haeff, die ook schout is), ontmoette elkaar bij Van den Haeff op Overhuizen. Daar kwamen ook de tiendgangers van pastoor Van Doenrade, en dat groepje klinkt als het hele of gedeeltelijke bestuur van de schepenbank Simpelveld, en de pachters der tienden van Hoogkerken (Vijlen? Laurensberg?), Eys, Heerlen, Kerkrade en Ter Heiden.

De vaststelling van het verslag werd bijgevoerd door de pastoors van Vijlen en Eys en

van Wynandt Crop, pastoor van Kerkrade.

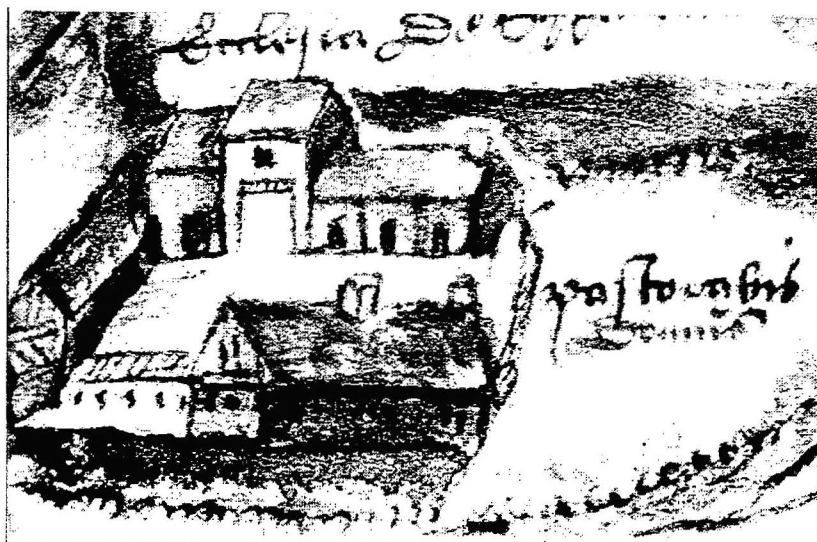
De inspectie begon in het oosten, op de weg Heerlen-Aken, ze lopen dan naar de Mijlboom en de Dorre boom. Dat laatste punt wordt in 1378 "de oude eik" genoemd gelegen voorbij de hof Sourheit, en in 1618 "het erf van Erken Korvers op die Locht in den Winckel (hoek, spits) alwaer dat staet eynen eijck genaempt des Hartogen eijck". (VB p. 628 en Msg 1, 1879, nr. 47, p. 181).

Dan volgt het zuiden: "dat rijk van Aecken, der Heerenpael, bij de landwering (Aachener Landgraben) over de Vleggendal gewanden, over de Plaat".

Het westen: "langs Eys, aflopend over de Bulckemmer gewande naar de Vogelzang put, naar Bussenhausen over Elsenhuys".

Het noorden: "langs Eys tot Lovenberg en dan over de Emstenraedt dreessen(drisje) langs dye alde steynpaelen, die in het land van Valkenburg liggen" - waarmee Heerlen wordt bedoeld - "naar die Vuegel" (Drievoegels).

Dydden is bij het tekenen of het voorbereiden ervan in werkelijkheid of in zijn fantasie gaan staan in het Hulsveld waardoor hij in een oogopslag het hele dal met zijn bebouwing voor zich had, van het dorp Simpelveld tot en met Bocholtz en de hellingen daarachter, in gedachten boerderijen aanvullend die hij niet kon zien maar wel wist te leggen.

*Afb. 4
Vergroting van de pastorie uit het Luikse boek.
De grillige lijnen in de muur van het woonhuis
lijken de contouren van een muur opgebouwd
uit ruwe breuksteen maar zijn waarschijnlijk
veroorzaakt door de structuur van het papier
te voorschijn gekomen door de vergroting.
Rechts loopt tussen voor- en achterbouw een
muur. Links van het woonhuis is een open plek,
waarschijnlijk de schets van een tuin.*

Datzelfde kon hij doen naar het oosten, waar hij Kerkrade en de burcht van Rode wist en hij kon de tekst volgen (in het perspectief naar de toren van Kerkrade). Door die uitgangspositie moest hij het begin van de wandeling weglaten (Bulkummer gewande, Vogelzang, Elsenhuis, Bosschenhuizen, Lovenberg). De inspectiewandeling is nagenoeg dezelfde als die van 1378, beschreven in VB. p. 628 nr. 450, en VBS p. 23 nr. 21.

Voor de duidelijkheid heeft Dydden details ingeschreven of getekend die in de tekst niet voorkomen, maar wel in latere aantekeningen: *Durnvelt, Busvelt, der Meertensgraeff, Lanckvelt, Bergerveldt, Leentisheijdt (Linkenshei), Caerdenals beelten, Meulenweg, Jacop Zeliens weijdt, Bongarderlyndt.*

Donkersloot behandelt dergelijke kaarten, die zij archiefkaarten noemt omdat ze uit het eigen archief komen, op pp. 18 en 19. Deze kaarten zijn niet gedrukt maar met de hand getekend, dus uniek. Ze houden vaak verband met waterstaatkundige en militaire aange-

legenheden of ze deden dienst bij juridische procedures, veelal grenskwesties. Afb.2 in het boek (Donkersloot) geeft een mooi voorbeeld van kasteel en dorp Borgharen met een deel van Limmel. Voskuil geeft er op p. 52 een detail van en verder veel fraaie voorbeelden uit andere provincies.

De verrassing in 1963 had er niet hoeven te zijn als ik maar beter gelezen had of de literatuur beter had bijgehouden. Wat moet je doen als je

de geschiedenis van onze dorpen wilt bekijken? Alles goed bekijken wat op de abdijen Bearepart en Val-Benoît betrekking heeft.

In 1928(!) verscheen een serie die *Monasticon Belge* heet, waarvan deel 2 over de provincie Luik gaat. Het boek werd in 1962 onveranderd herdrukt.

De afdeling over de Norbertijnenorde in dat boek begint met de abdij der HH. Apostelen in Cornillon, later in Bearepart. Je krijgt een summiere geschiedenis aan de hand van wat bekend is over de verschillende abten, van het begin tot het einde. Daaraan vooraf gaat een overzicht van het archief dat bewaard is. Eerst een overzicht van wat er in het Staatsarchief te Luik te vinden is, daarna wat zich in het archief van het bisdom of het seminarie bevindt. En ja, op p. 219 verschijnt onder nr. 15 het boek "*samengesteld en geschreven door fr. Arnold Dydden, curé de Simpelveld de 1571 à 1597, met anniversaires, plan, dessins de l'église et de maisons (jaardiensten, plattegrond, tekeningen van de kerk en van huizen. Een belangrijke verzameling voor de geschiedenis van de parochie*". Hetzelfde volgt later over de abdij van Val-Benoît.

Op p. 220 wordt verwezen naar het RAL in Maastricht voor het "*Liber monasterii Belli reditus*", begonnen in 1571, het "Maastrichtse" exemplaar. Over een kaart wordt hier niet gerept.

Natuurlijk wilde ik een fotonegatief van de kaart. Dat bracht de archivaris in gewetensnood, hij voorzag dat een kleurnegatief

erg duur zou worden, en in ieder geval zou het lang duren voor ik erover zou kunnen beschikken. Datzelfde gold voor kopieën van de tekst. Een kopieerapparaat was niet beschikbaar. Ik kreeg dus een zwart-wit negatief, dat gebruikt is, althans twee bladzijden van de drie, in *Msg* 85, afl. 6, 1966, p. 7.

Die publicatie riep nauwelijks reacties op. Ik ken er maar één, nl. van dr. J. Belonje, een bekende genealoog en historicus, in *LvH* 17, nr. 1, 1967, pp. 7-10. In zijn artikel "De hof Waalbroek onder Simpelveld" beschrijft hij wat hij ziet op de zwart-witte reproductie van het huis dat op de foto 6 bij 6 mm. groot is: "Het zag er toen uit als een fors, tamelijk hoog stenen huis, als min of meer een eenzaam blok, ontdaan van versieringen of bijzondere versterkingen".

In 1967 kreeg ik de beschikking over een kleurennegatief en een kleine afdruk ervan. Daarop is de omslag gebaseerd van het boekje "Van Semplevei tot Simpelveld". Weer reageerde dr. J. Belonje, nu op de afbeelding van het wapen van pastoor Dydden, in een artikeltje "Heer Nicolaas (!) Dydden, pastor van Simpelveld". *LvH* 21, 1971, nr. 2, pp. 37-38.

Die kافت heeft tot meer reacties geleid, o. a. van drs. L. Augustus in *Msg* 90, 1971, nr 3-4, kolommen 134-136, die o. a. betreurde dat de kaart niet afzonderlijk was uitgegeven. Zo ook L. van Hommerich in *LvH* 20, 1970, nr. 4, pp. 113-115.

Daarvoor heeft dan met een eigen negatief Mathieu Vleugels zaliger gezorgd in 1988 of 1990; van die kopie zou nog een voorraad aanwezig zijn. Later heeft de werkgroep "Dydden" me verrast en dankbaar gestemd met dia's van details, die gemakkelijk te vergroten zijn.

Het "Maastrichtse" "Registerboek"

In het Maastrichtse memorie- of registerboek bevindt zich ook een kaart, die nooit eerder gepubliceerd is. Ze is met de ganzeveer en zwarte inkt getekend.

Het register was tot voor kort in het RAL Maastricht onder nummer XIV c 50a, of (later?) *LvO* 3092b. Nu is het in het gemeentearchief van Kerkrade.

Het boek is 31 cm hoog en is een bundel van 192 genummerde folio's, in het algemeen tweezijdig beschreven en het telt dus 384 bladzijden.

Voor folio 1 met de tekst *Quantis laboribus* zijn nog drie ongenummerde folio's. Op het eerste blad daarvan is te lezen dat Jos. Habets, pastoor te Oud-Vroenhoven het boek gekocht heeft voor 5 franken in Maastricht "vandaag, 14 mei 1879". Het is dus ooit - na 1808 - in privé handen geraakt, door Habets achterhaald en later door hem aan het RAL geschonken.

Op de keerzijde staat: "*Parochia de Simpelveld et Bocholtz, 1204-1808*".

Op het tweede blad volgt de titel, niet in Dyddens handschrift, maar met een latere hand; het is een variatie van de titelpagina van het Luikse boek: *Liber monasterii Belli-Reditus... samengesteld door Arnoldus Dydden, pastor in Simpelveldt et Bocholtz anno 1571*.

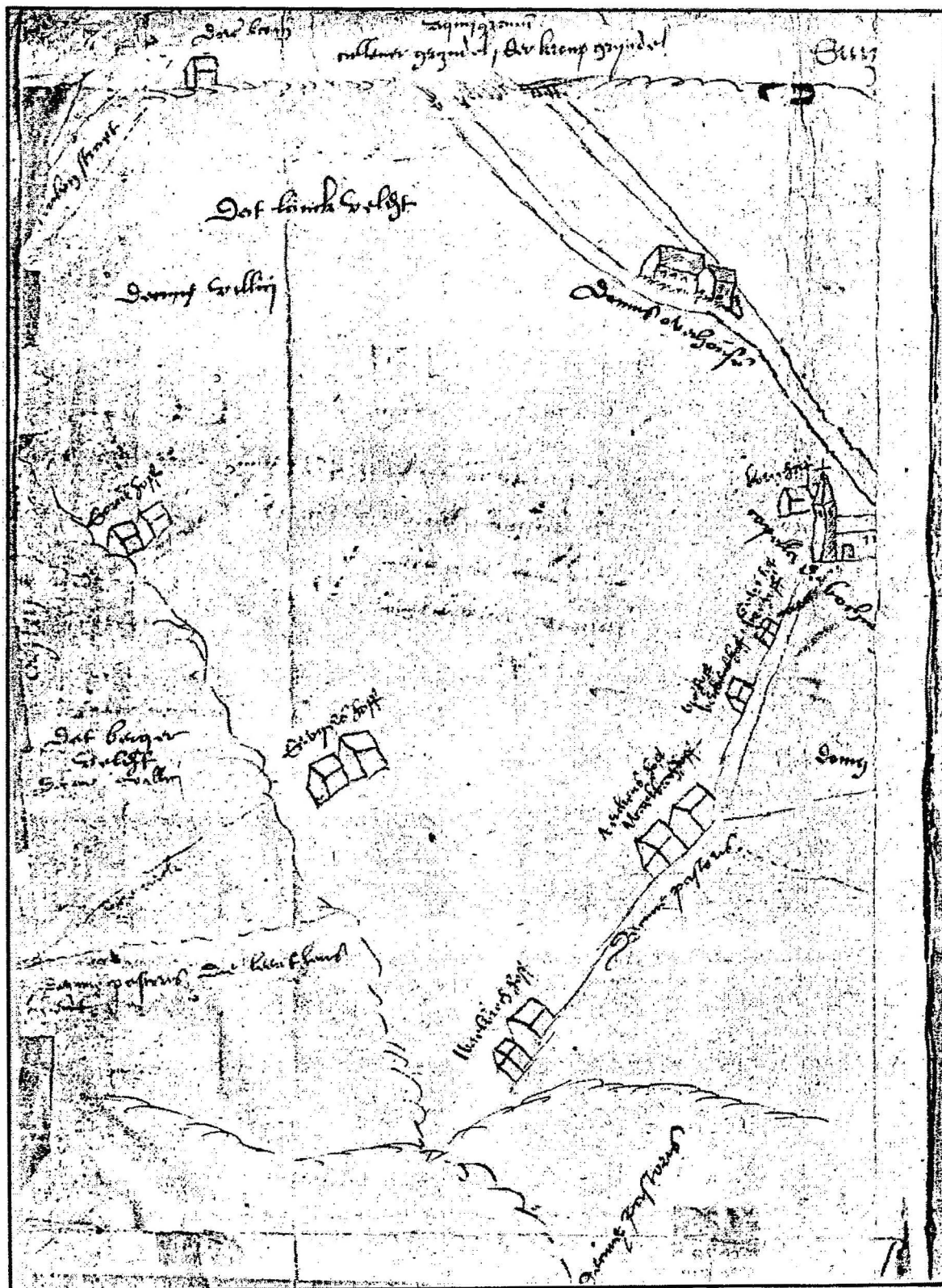
Op de keerzijde volgt in Dyddens handschrift na de lofprijzing "+ Altijd lof aan God en de Moedermaagd" een herhaling van de tekst van de titelpagina met het jaar 1571.

Het derde blad bevat de eerste regels van "*Quantis laboribus*" die weer zijn doorgestreept.

Dit is het registerboek dat pastoor Dydden voor eigen gebruik vervaardigde en waarin hij zijn "boekhouding" van de tienden bijhield. Het laatste jaartal van zijn hand is 1613. Na zijn dood is het in gebruik gebleven, tot 1808. Aan het einde, op folio's 189 verso en 190 recto (er staat abusievelijk 1790) heeft hij de schets van zijn parochie met pen en inkt gemaakt in 1584, die hij later in kleur in het Luikse exemplaar heeft vervolmaakt.

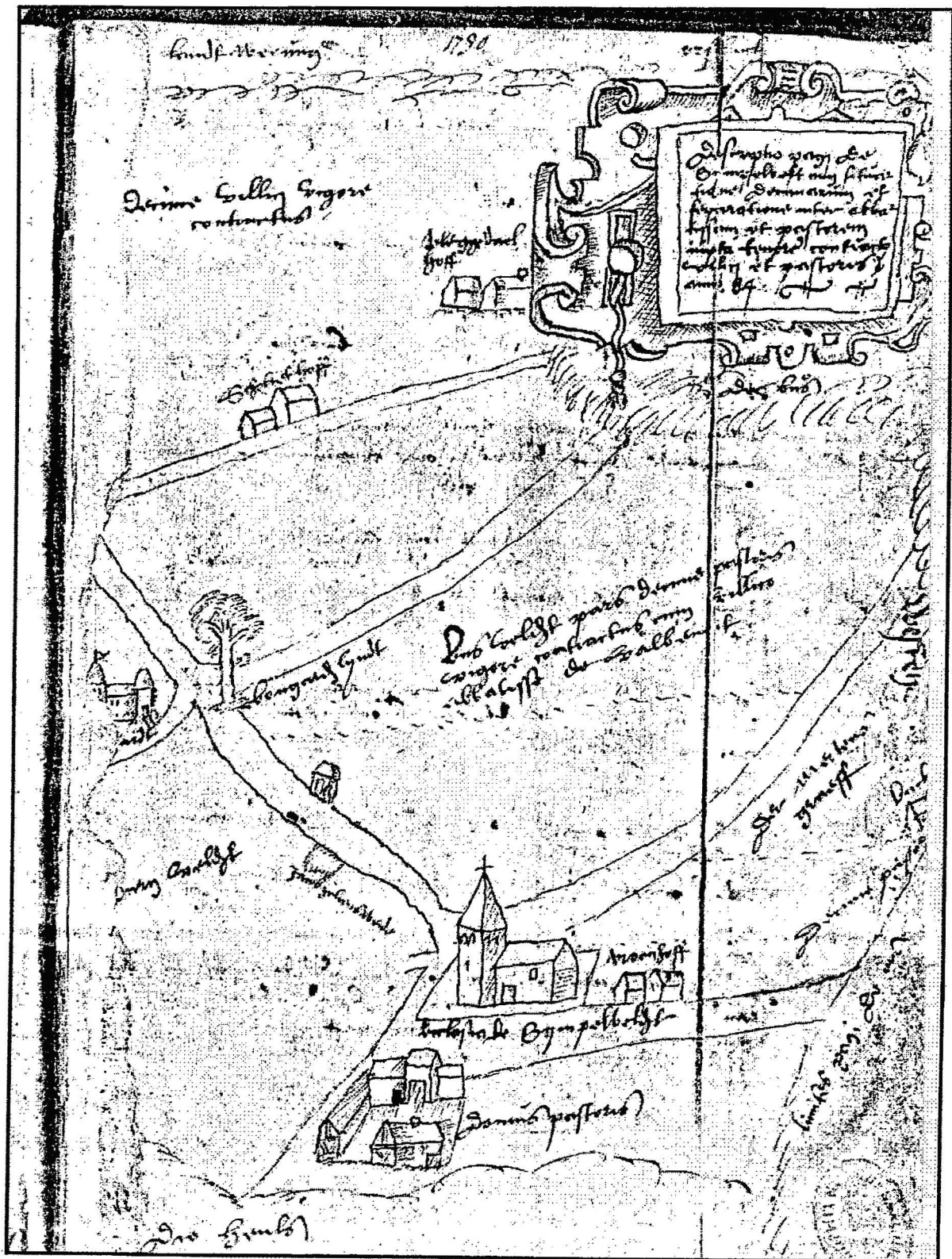
De plaats van de kaart in het boek is minder logisch dan die van de gekleurde kaart in het Luikse boek.

Op en na folio 185 staat een uitspraak van de Raad van Brabant uit 1598 over het al dan niet betalen van de tienden in de bank Simpelveld met erna een notitie van pastoor Dydden gedateerd 1600.

De linkerkant van de Maastrichtse tekening.

*Boven: Dorre boom, Overhuizen, daaronder de kerk van Bocholtz en de Bornhof
en links ervan Soureth; onderaan de Waalbroek*

De rechterkant van de Maastrichtse tekening. (folio 190r).

*Boven: Lantwerung (de Landgraaf), 1790 (= folio 190), Orsbach,
Vlengender (naast de cartouche) en Schottissenhof.*

Verder: de Bongard en Bongarderlyndt en kerk en pastorie van Simpelveld.

Dan, op folio 187 en verder een lange lijst van vertiendingen gedateerd 1603 tot en met 1606. De aanvankelijk onbeschreven bladzijden zijn dus na het maken van de tekening ingevuld.

De bedoeling was een kaart te tekenen op drie bladzijden, als in het Luikse boek. Maar de meest linkse bladzijde (folio 189r), met in het perspectief Kerkrade, Kloosterrade en Rode, boven de weg Heerlen-Aken bij Drievogels, mislukte.

De weg naar Aken liep diagonaal over de hele bladzijde en niet langs de bovenrand, de kerk van Kerkrade kwam in het midden van het blad terecht, met eronder "Emstenradt dresen" (drisje) en de bladzijde was niet meer geschikt om verder af te werken.

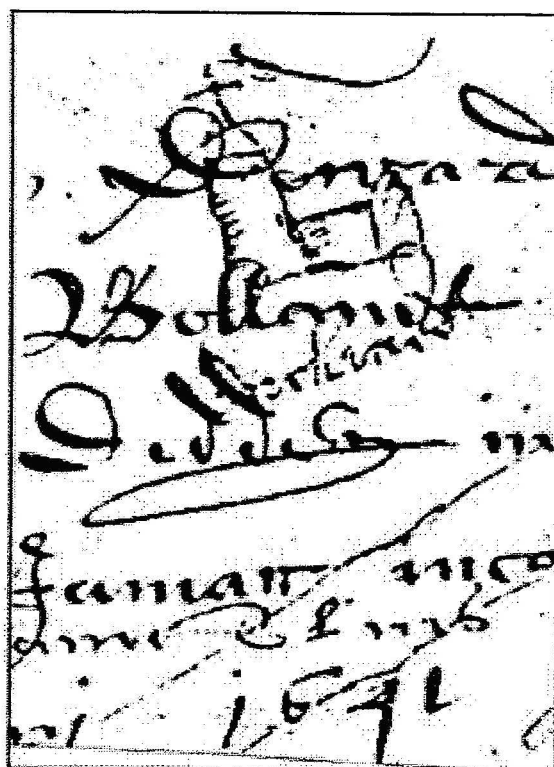
Het blad is later gebruikt voor de aantekeningen over de installatie en het overlijden van vroegere pastoors (als eerste Nicolaus, 1287), waarbij Gaspar Fajmonville in 1671 zelf schrijft. De bladzijde eindigt met installatie en dood van Jacobus Detiège 1733-1735, en Gilbertus Eugenius Bancx, 1735-1759. De aantekeningen worden voortgezet op folio 192.

Op folio 190v volgen notities over tienden die aan de koster van Simpelveld toekomen, folio 191 bevat soortgelijke notities, en een lange bladzijde met een brief van pastoor Dydden uit 1604 over een conflict over tienden met ene Jan de Holst.

Daarna volgt op de laatste beschreven bladzijde het vervolg van de lijst van pastoors, met Augustinus Gillet, 1759-1763, Masteo, 1763-1765, Augustinus Sougnez, die eigenhandig opschrijft dat hij op 3 augustus 1765 door abt Gillet geïnstalleerd is, dan wisselt het handschrift weer en noteert Ludovicus Bluijssen de dood van Sougnez op 27 augustus 1806 en zijn eigen installatie door de kantonpastoor (deken) Geich, de pastoor van Kerkrade, op 3 februari 1807.

De tekening, beperkt tot twee bladzijden, meet 30 bij 20 cm. per bladzijde en is op de rand (folio 189 v rechts en 190 r links) beschadigd en daardoor niet meer geheel compleet.

Geheel rechts is in een cartouche een verklarende tekst geplaatst: "beschrijving (of

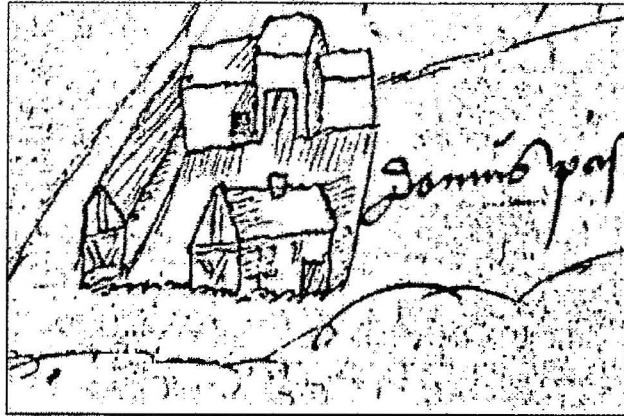
Afb. 5

De kerk van Kerkrade vergroot uit het Maastrichtse memorieboek, op folio 189r

tekening) van het dorp Simpelveld met de ligging van de tiendlanden en de grens tussen (de tiendlanden) van de abdij (Val-Benoît) en de pastoor volgens de bedoeling van het contract tussen de pachter en de pastoor, anno '84 (1584)".

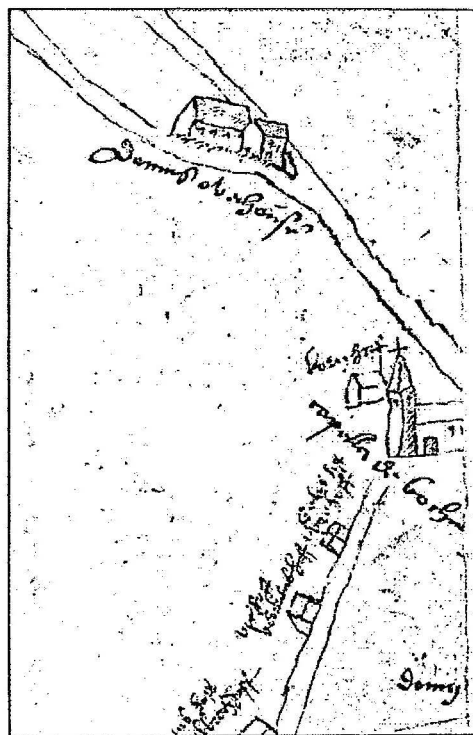
De kaart is opgenomen in de kaartencatalogus van RAL Maastricht. Met als titel de tekst in de (renaissance-achtige?) cartouche en als bijschrift: "anoniem, 1584, manuscript, 31 bij 40 cm., schaal ca. 1:20.000, het noorden onder. Zie: archiefparochie Simpelveld; inv. nr. 24". De opmerking "anoniem" is juist, want nergens blijkt uit de tekst of de omgeving dat pastoor Dydden zelf de tekenaar was. Je kunt niet meer doen dan het handschrift in de cartouche en elders vergelijken met de geschreven teksten van Dydden in de beide "memorieboeken".

Er is weinig verschil tussen de zwart-wit tekening in Maastricht en de gekleurde in Luik, behalve het ontbreken van het linker gedeelte op de eerste.

Vergrotingen uit de Maastrichtse tekening.

Boven de pastorie, onder Bongard en Bongarder linde.

Vergrotingen uit de Maastrichtse tekening.

Boven de kerk van Simpelveld, onder Overhuizen en de kerk van Bocholtz

De aanduiding van de windstreken op de Luikse prent is in het Latijn, die van de Maastrichtse in het Nederlands: Suy(den), Westen, Oesten en (Noorde)n.

Op de Luikse staan 15 getekende en met name genoemde hoeven, op de Maastrichtse 12: geen Kruisbroederhof, en natuurlijk geen Imstenrade en Hondsrug.

Op de Luikse staan vijf huizen zonder naam, op de Maastrichtse staan er maar twee (het huis of de stal bij de weide van Jacob Zelis en het huis bij de Dorre Boom), verdwenen zijn het huis bij de kerk en de vroenhof in Simpelveld en vanzelfsprekend de huizen aan de Drievogels.

Er zijn verschillen te zien aan de pastorie en de kerk in Simpelveld, en op de gekleurde plattegrond zijn meer boerderijen getekend met niet alleen het woonhuis maar ook een bedrijfsgebouw, een stal of een schuur.

Het "Simpelveldse" "Registerboek"

Het derde en jongste registerboek berust op de pastorie in Simpelveld, althans dat was 15 à 20 jaar geleden het geval. Het telt 148 genummerde folio's, dus 296 bladzijden. J. Habets heeft dit boek gebruikt in 1871 voor zijn artikel over Simpelveld en Bocholtz.

De titelpagina is gelijk aan het Luikse boek: "*Liber monasterii Belli Reditus ordinis praemonstratensis*".

Dit boek is vernieuwd en geschreven door "*de Heer en Broeder Arnold Didden kanunnik van de genoemde abdij en pastoor in Simpelveld vanaf 1571 tot het jaar 1597*". De tekst eindigt met: "*anno 1597*".

Daarna volgt een passage van de hand van pastoor Sougnez in het Frans:

"*N.B. De 29e december 1782 na het origineelvzn dit register te hebben laten copiëren heb ik het teruggegeven aan onze abdij van Beau-repartzodat het kan worden bewaard in het archief van mijn bovengenoemd kapittel volgens de bedoeling van wijlen de heer Arnold Didden, de zeer waardige pastoor van Simpelveld en schrijver van genoemd boek.*"

Op het volgende blad staat:

"*Register waarin zijn opgenomen de inkomsten behorende aan de parochie Simpelveld die voortkomen uit de landerijen genoemd weisdomsgoedt en uit de jaargetijde Vernieuwd in het jaar 1704 door Augustinus Witthian, pastoor in Simpelveld*".

De eerste bladzijden worden gevuld met copieën uit het Luikse registerboek, tot en met de onfortuinlijke lotgevallen van pastoor Dydden tijdens de Tachtigjarige oorlog (folio's 34-35).

De folio's 78v. en verder geven aantekeningen over een vergadering van de kerkmeesters op 26 okt. 1817, waarbij pastoor Bluijssen (Blijssen) een stuk uit 1450 toont. Daarin schenkt *jonckre Steffaent van deme Bongart* ongeveer 18 bunder land aan de kerk tegen bepaalde voorwaarden. Kennelijk speelt het een rol in de strijd om het kerke-land tussen Simpelveld en Bocholtz.

De folio's 81 tot 83 sommen de namen op van de sinds 1687 overleden kanunniken van Bearepart; de lijst eindigt met de naam Zaunbrechers, die de dood van de pastoors Bluijssen, Janssen, Römken en Merckelbagh vermeldt.

Na allerlei zakelijke aantekeningen volgen op de folio's 116 tot 128 verhalen van pastoor Sougnez over zijn vlucht in 1794 en de reden daarvan en zijn terugkeer in 1795, de aantekeningen lopen tot 1801 en vermelden zijn gedachten over de afsplitsing van de parochie Bocholtz.

Vervolgens zijn er notities van allerlei aard, o.a. over veesterfte, fouragerende en overwinterend soldaten in de jaren 1746 en 1747, en strenge winters. Ze worden geschreven door de pastoors Burnenville, De Tiège, Bancx en Gillet (1719-1763).

Een plattegrond of tekening is in dit boek niet te vinden.

Literatuur en afkortingen.

Donkersloot:

Ypkje Marijke Donkersloot De Vrij:
Topografische kaarten van Nederland vóór 1750, Groningen 1981.

Habets 1871:

Jos. Habets: *Geschiedkundige aantekeningen over Simpelveld. 1155-1598*, PSHAL 8. 187 pp. 161-180 en 40-441.

Habets 1891

Jos. Habets: *Limburgsche Wijsdommen*, 's-Gravenhage 1891.

Janssen de Limpens:

mr. K.J.Th. Janssen de Limpens: *Rechtsbronnen van het hertogdom Limburg en de Landen van Overmaze*, Bussum 1977.

LvH:

Het Land van Herle, historisch tijdschrift voor oostelijk Zuid-Limburg.

LvO: **Land van Overmaas**.

Msg: *De Maasgouw*.

Monasticon Belge:

Dom Ursmer Berlière: *Monasticon Belge, tome II, province de Liège*. Liège 1928, herdruk 1962.

PSHAL:

Publications de la Société historique et archéologique dans le Limbourg.

r: r., *recto*: voorkant van een folioblad.

RAL: Rijksarchief in Limburg, Maastricht

v: v., *verso*: achterzijde van een folioblad.

VB: J. Cuvelier: *Cartulaire de l'abbaye de Val-Benoît*, Bruxelles 1906.

VBS:

E. Schoolmeesters: *Diplômes de l'abbaye de Val-Benoît relatifs à Simpelvelt, Elslo, Gronsfeld et Vaesrade*. Roermond 1884.

Ook in: PSHAL 21, 1884, pp. 126-152.

Voskuil:

J.J. Voskuil: *Van vlechtwerk tot baksteen, geschiedenis van de wanden van het boerenhuis in Nederland*. Arnhem-Zutphen 1979.

Programma 2e halfjaar 2001

Dinsdag 11 sept.	20.00 uur	<i>Burchten en kastelen in het Eupenerland</i> Lezing door dhr. Bertram.
Dinsdag 16 okt.	20.00 uur	<i>Algemene Ledenvergadering</i>
Dinsdag 13 nov.	20.00 uur	<i>Mariadevotie</i> lezing door dhr. Régis de La Haye.
Dinsdag 11 dec.	20.00 uur	<i>"De Plaar"</i> lezing door dhr. Frans Hamers.

ZOEKPLAATJE

Van deze foto is alleen bekend dat het een schoolklas uit Bocholtz is.

Wie herkent deze meisjes en kan ons op weg helpen met een aantal namen?
Te oordelen naar de kleding dateert de foto uit de jaren 1910 - 1920.
De mensen die erop staan en nog leven zijn dus nu 80 jaar en ouder.

Reacties graag aan:

dhr. **F. van der Smissen**, Sougnezstraat 6, 6369 EJ Simpelveld.

tel.: 045 - 544 17 30

of aan de redactie van **DE BONGARD**